

Miquel Berga

UN PAÍS ESTRANGER

L'Ull de Vidre

TUSQUETS
EDITORS

MIQUEL BERGA
UN PAÍS ÈSTRANGER

TUSQUETS
EDITORS

Col·lecció fundada per Antoni Marí

1a edició: febrer de 2024

© Miquel Berga, 2024

Reservats tots els drets d'aquesta edició per
Tusquets Editores, S.A. - Av. Diagonal 662-664 - 08034 Barcelona
www.tusquetseditores.com
ISBN: 978-84-1107-400-1
Dipòsit legal: B. 334-2024
Fotocomposició: David Pablo
Impressió i enquadernació: Limpergraf, S.L.
Imprès a Espanya

La lectura obre horitzons, iguala oportunitats i construeix una societat millor. La propietat intel·lectual és clau en la creació de continguts culturals perquè sosté l'ecosistema de qui escriu i de les nostres llibreries. En comprar aquest llibre contribueixes a mantenir l'ecosistema esmentat viu i en creixement. A Grupo Planeta agraïm que ens ajudis a donar suport així a l'autonomia creativa d'autores i autors perquè puguin continuar desenvolupant la seva funció. Adreça't a CEDRO (Centro Español de Derechos Reprográficos) si necessites fotocopiar o escanejar algun fragment d'aquesta obra. Pots contactar amb CEDRO a través del web www.conlicencia.com o per telèfon al 91 702 19 70 / 93 272 04 47.

Índex

Prefaci. Una casa. Tossa de Mar, 2018 13

Llibre primer

1. Fer-se un hotel. Londres, 1934 21
2. Un interrogatori. Mequinensa, 1939 27
3. Una conversa a la plaça. Mequinensa, 2022... 35
4. Un poble ofegat. Faió, 1967 41
5. Una societat anònima. Barcelona, 1880 53
6. Los abandonados. Tossa, 1938 59
7. Un noucentista. Tossa, 1934 69
8. Un interludi. Faió, 1978 75
9. Un comiat. Estació de Perpinyà, 1939 81
10. Un retrobament. Besançon, 1939 89
11. Un cavall de cartró. Mequinensa, 1942. 101
12. Un enterrament. Mequinensa, 1942 105

Llibre segon

13. Una deserció. Moscou, 1949 113
14. Uns alemanys. Flix, Mequinensa, 1913-1945 .. 121
15. Un minaire. Mequinensa, 1941 131
16. Un primer de maig. Berlín, 1965 137
17. Un conveni internacional. Brussel·les, 1956 ... 149
18. Un extraviament. La Préalie, 2015. 157

19. Un brigadista. Nicaragua, 1986	163
20. Un cementiri. Mequinensa, 2023	175

Apèndix

Fonts orals	185
Bibliografia consultada	187
Agraïments	189
Crèdits de les fotografies	191

1
Fer-se un hotel
Londres, 1934

Quan Cyril Connolly, el finíssim crític i editor de la influent revista literària *Horizon*, va arribar a Tossa cansat del viatge en cotxe des de Carcassonne, tothom a qui preguntava li deia que la seva millor opció per passar la nit era la «casa anglesa», a dalt del turó. No se'ls acudia res més? Li havien de recomanar un hotel precisament «anglès», amb els horrors que el pobre Cyril associava a aquest concepte? Fredor ambiental, menjar penós, servei ineficient, aversió a la veu humana... No hi havia alternativa i era massa tard. Mr. Connolly, tot i estar avesat a les sofisticacions de Bloomsbury, s'hi va resignar. Quan va poder recuperar l'alè després de fer el costerut camí que portava a l'hotel (el nostre crític era rodanxó) es va trobar amb les expectatives capgirades: un edifici blanc encantador, una benvinguda extremadament càlida, un sopar excel·lent i unes copes a la fresca, a sota la parra, i amb vistes —en les seves paraules— «a una badia que feia una corba deliciosa, un castell en ruïnes, un poble de pescadors. I tot encerclat de pinedes. Era un del més bells paisatges del món».

Havia arribat a l'establiment regentat per l'Archie i la Nancy Johnstone. Un petit negoci que era, també, la concreció de l'aventura compartida que donava sentit als entusiasmes propis de l'enamorament. Tot havia començat la prima-

vera de 1934, a Londres. A Londres, en aquesta estació, la sang també s'altera. Sobretot si es tracta de sangs nodrides pel vigor de l'ànima escocesa d'ell i l'arravatament del temperament irlandès d'ella. L'Archie Johnstone ja era un veterà de Fleet Street, l'artèria dels grans diaris del moment, amb càrrec de subeditor del lliberal *News Chronicle*. Instal·lat de feia massa temps en la vida del quarantí i en les rutines de la feina, l'aparició d'aquella jove enèrgica que cultivava la *joie de vivre* va sacsejar els ànims del periodista cremat. De cop, una altra vida era possible. El mes d'abril van regalar-se uns dies de vacances. On? Havia de ser, deia l'Archie, en algun lloc on no hagués estat mai cap col·lega de la redacció. Van triar la Costa Brava. Un cop a l'estació de Girona van trobar un taxista que els portaria, pensaven, a Palamós. Les dificultats lingüístiques, però, van fer que arribats a Llagostera decidís anar cap a la dreta en lloc de continuar endavant. A més, el nom de Tossa els va fer gràcia. De seguida van notar que havien anat a parar a un paradís, al paradís blau que en diria en Marc Chagall. Tot era pintoresc i senzill. Dos amants a l'escenari ideal per no fer altra cosa que dedicar-se a ells mateixos: a la platja o a l'hotel. L'hotel era l'hostal del senyor Rovira, una institució a Tossa. En Rovira i l'Archie es van caure molt bé i no paraven de comunicar-se sense entendre's: les torrentades discursives en català d'en Rovira eren contestades amb les riuades de l'anglès que es parlava a Aberdeen de l'Archie. Aquella bona sintonia entre dos que no s'entenen, però que es comprenen, va resultar decisiva. En Rovira sempre anava descalç i amb els pantalons arremangats fins als genolls, que els portava —segons la Nancy— «estirats tan amunt que semblava a punt d'alçar el vol en qualsevol moment». Els va quedar clar que havien de tornar a Tossa i que havien de retrobar-se amb aquell personatge fenomenal, l'hoteler Rovira. Uns pocs dies de vacances van ser suficients per

sentir que, en la seva relació, Tossa ja no podia ser només un agradable episodi casual. Tossa era un destí.

També van entendre que els destins s'han de programar. A finals de setembre la Nancy va tornar a Tossa, sola, per començar a concretar somnis i programar el futur. La Nancy era una dona amb programa. A la ràdio de l'hotel Rovira van escoltar la proclama del president Companys el sis d'octubre. Anunciava pel seu compte la creació de l'Estat català dins la República Federal Espanyola. No se sabia si allò era un acte independentista o revolucionari. O les dues coses. La República va declarar l'estat de guerra a Catalunya perquè allò no estava contemplat en la constitució vigent. La cosa es va acabar aquella mateixa nit i els membres del Govern català van ser empresonats. La Nancy va rebre una primera lliçó sobre aquell país tan curiós on les proclames són solemnes, però no s'acaben de concretar. Mentrestant, l'arribada de Hitler al poder l'any anterior va propiciar que, a la tardor de 1934, una colla de fugitius del règim nazi, pintors com Oskar Zügel o l'arquitecte Fritz Marcus, haguessin trobat a Tossa una remota arcàdia feliç allunyada del militarisme i l'antisemitisme criminal que s'havia instaurat al seu país. El bar d'en Marcus era el centre neuràlgic de la colònia estrangera i de la vida nocturna al poble. La Nancy no hi podia faltar, especialment perquè en Fritz Marcus era, en aquells moments, l'home que necessitava: ja portava un any vivint a Tossa i aquell arquitecte racionalista era la persona ideal per ajudar-la a trobar un terreny i construir l'hotel que permetria als Johnstone començar amb solvència la seva nova vida regalada lluny de Londres. En Marcus va assumir l'encàrrec i es va sotmetre a la companyia de la Nancy a l'hora de buscar terrenys sabent que una de les seves funcions hauria de ser temperar les fantasies d'aquella anglesa tossuda. El turó a la banda oposada de la vila vella i el castell va ser, finalment, el lloc escollit.

L'arquitecte Marcus va assumir el repte amb una condició innegociable per la Nancy: l'hotel havia de construir-se al capdamunt del turó. La vista pagava per tots els altres inconvenients. La Nancy sabia perfectament que no hi ha gaires propietaris que se segueixin parlant amb l'arquitecte que els ha construït la casa (encara que sigui de l'escola Bauhaus) i que, conscient del que li havia arribat a dir durant la construcció de l'hotel, una persona menys tolerant que en Fritz Marcus no li hauria tornat a dirigir la paraula. Sortosament per a la Nancy, els alemanys de Tossa eren a les antípodes de l'exaltat que havia fet tancar l'escola Bauhaus feia poc més d'un any i estava portant el seu país a la catàstrofe.

La parella havia assumit el seu destí i ja havien dissenyat estratègies de màrqueting per fer conèixer aquell nou hotel a la verge costa catalana que ells presentaven com un lloc ideal per als que estaven tips dels convencionalismes dels hotels anglesos a l'estranger. Les reserves per a la Setmana Santa de 1935 eren obertes i ells ja eren a Tossa supervisant el final de les obres, allotjats a Can Rovira i fent cursos accelerats d'hostaleria. L'Archie s'havia empeltat definitivament de l'entusiasme militant de la seva dona i ja no ho podia dissimular. Corria com un boig repartint fulletons sobre el nou establiment a Tossa pels pubs dels voltants de la BBC i els de Fleet Street. Els periodistes eren gent sensible a la possibilitat de tenir unes vacances a preus regalats. En el sopar per acomiadar-se dels seus col·legues l'Archie va rematar la jugada magistralment en el seu discurs.

Senyores i senyors —va començar—, no els penso pas dir res sobre Tossa i la Casa Johnstone. El fet que m'hagin demanat que els adrecés unes paraules de comiat i que ja s'hi ha fet prou referències en les intervencions anteriors m'excusa de fer-los més publicitat. Per tant, no penso dir res més sobre el

Fulletó publicitari dissenyats pels Johnstone per atraure turistes anglesos al seu hotel de Tossa. 1935.

temps deliciós que fa a la costa catalana ni, per descomptat, sobre l'aigua corrent —freda i calenta— a totes les habitacions, ni sobre el conyac a tres xílings l'ampolla, ni sobre els set i mig que costa la pensió completa. No penso mencionar tampoc les platges d'aquell mar gloriosament blau, ni els fantàstics bars que hi ha al poble! Jo només volia dir-los que passi-ho bé i fins a l'any que ve a Tossa!

Amb aquells arguments, la tropa periodística es veia marxant en massa cap a aquell lloc desconegut anomenat Tossa de Mar.

I així ho van fer. En acabar l'estiu de 1935 el jove periodista Carles Sentís en donava notícia a *L'Instant*, el diari vespertí de Barcelona. Sentís explicava que aquell estiu Casa Johnstone havia estat un formiguer de periodistes anglesos «de primera categoria». N'havia comptat set del *News Chronicle*, el director i la seva filla del *Daily Herald*, uns quants del *The Times*. El periodista català certificava, ufanós, que per Tossa «havia desfilat mig Fleet Street». El projecte dels Johnstone havia superat el primer test amb un excel·lent. Ara els quedaven mesos de plàcida calma al clima benigne de Tossa, mesos per descansar, fer vacances i esperar la consolidació de la seva aventura vital per a la temporada vinent, que es presentava més que prometedora: la de l'estiu de 1936.

